

ביאורים

531 ג- עוד שבע הוכחות מן הפסוקים על קיום העולם הבא

ישנו עוד שבע הוכחות מן הפסוקים לקיום העולם הבא, והן:

⁵³² הוכחה ראשונה - התורה קוראת ללימוד התורה וקיום המצוות בשם חיים, כמו שנאמר (ויקרא יח, ה): "ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם". וכן להפך, הכסיל שלא מקיים מצוות נקרא מת, כמו שנאמר (יחזקאל יח, ד, כ): "הנפש החוטאת היא תמות".

⁵³³ וכן נאמר בפסוקים נוספים, במשלי (ח, לה-לו) נאמר: "כי מצאי מצא חיים ויפק רצון מה, וחטאי חמס נפשו". וכן (שם טו, כד): "אורח חיים למעלה למשכיל". וכן (שם ז, כז): "דרכי שאול ביתה". וכן (תהילים כו, יג): "לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים". וכן (תהילים ט, י-יא): "כי לא תעזב נפשי לשאול... תודיעני אורח חיים". וכן (משלי יא, יט): "כן צדקה לחיים". אי אפשר לומר, שהכתובים המייעדים חיים לצדיק ומיתה לרשע מתכוונים לחיי העולם הזה, שהרי פעמים רבות הכופרים מאושרים יותר מן הצדיקים בעולם הזה או חיים כמוהם, לכן ברור שהכוונה היא לחיי העולם הבא.

⁵³⁴ הוכחה שנייה - בפסוקים רבים נאמר, שה' זוכר את הצדיקים לטובה ואת הרשעים לרעה, במשלי נאמר (י, ז): "זכר צדיק לברכה, ושם רשעים ירקב", ונחמיה אמר (ה, יט): "זכרה לי אלהי לטובה". ועל הרשעים נאמר (שם ו, יד): "זכרה אלהי לטוביה ולסנבלט כמעשיו אלה". וכן נאמר בתורה (דברים ו, כה): "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות", וכן (שם כד, יג): "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך". וישעיה אמר (נח, ח): "והלך לפניך צדקך". וזכרון הצדיקים לטובה והרשעים לרעה משמעותו זכירה לשכר ועונש בעולם הבא.

⁵³⁵ הוכחה שלישית - בפסוקים שונים מוזכר, שלה' יש ספרים בהם כתובים מעשי הצדיקים והרשעים. משה אמר (שמות לב, לב): "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת". ונאמר (תהילים סט, כט): "ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו". וכן (מלאכי ג, טז): "אז נדברו יראי ה' איש את רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו". וכן (ישעיה סה, ו): "הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי על חיקם". הכתיבה בספרים האלו משמע, שה' זוכר את כל מעשי בני האדם, וידון אותם עליהם.

⁵³⁶ הוכחה רביעית - בפסוקים רבים מוזכר, שעתיד להיות מעמד, בו הקב"ה ידון את בני האדם על מעשיהם הטובים והרעים. נאמר (בראשית ד, ז): "הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובך". וכן (קהלת ג, יז): "כי עת לכל חפץ ועל כל מעשה שם". וכן (תהילים יד, ד-ה): "הלוא ידעו כל פעלי און אכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו שם פחדו פחד". וכן (שם לו, יג): "שם נפלו פעלי און". וכן (איוב לה, יב): "שם יצעקו ולא יענה". בפסוקים נאמר: "שם", והכוונה לעולם הבא.

מהדורת אור עציון

ג- ⁵³¹ וכיון שזכרתי אלה הששה ענינים, צריך שאסמך להם השבעה האחרים אשר מן הפתוב. ואמר כי הם שבעה ענינים, לכל ענין רמז מן התורה וראיה, ובשאר ספרי הנביאים פרוש ובאור. ⁵³² השרש הראשון, קריאת מה שמקנה אותו^ו החכמה והתורה חיים, כאמרו (ויקרא יח, ה): "אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, וקריאת מה שמגיעים אליו הכסילים, ממה שמקנה אותם סלכותם מות, כאמרו (יחזקאל יח, ד, ט): הנפש החטאת היא תמות, ⁵³³ ועוד (משלי ח, לה-לו): "כי מצאי מצא חיים, וחטאי חמס נפשו כל משנאי אהבו מות. ועוד (שם טו, כד): ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה. ועוד (שם ז, כז): דרכי שאול ביתה. ועוד (תהילים כו, יג): לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. ועוד (שם טו, י-יא): כי לא תעזב נפשי לשאול, תודיעני ארח חיים. וכיון שלא היה אפשר לרמז^ו בחיים האלה אל חיי העולם הזה, מפני שהצדיק והרשע שווים בו, התחייב לרמז בהם אל חיי העולם הבא. ותחת כל פסוק דברים ארכים. ⁵³⁴ והשרש השני, ההודאה כי טובה צפונה קימת לפני האלהים לצדיקים, ורעה צפונה לרשעים. אמר בזה (משלי י, יז): זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. ואמר נחמיה (ה, יט): זכרה לי אלהי לטובה, וברשעים אמר (שם ו, יד): זכרה אלהי לטוביה ולסנבלט כמעשיו אלה. וזה אחר מה שאמר בתורה (דברים ו, כה): וצדקה תהיה לנו. ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך (שם כד, יג). ועוד (ישעיה נח, ח): והלך לפניך צדקה, ותחת כל פסוק פרושים רבים. ⁵³⁵ והשרש השלישי, הודעה שלא להם ספרים שמורים, יש בהם מעשה הצדיקים והרשעים, כמו שאמר משה (שמות לב, לב): מחני נא מספרך אשר כתבת. ואמר (תהילים סט, כט): ימחו מספר חיים. ועוד (מלאכי ג, טז): ויפתח ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. ואמר (ישעיה סה, ו): הנה כתובה לפני. וכל מאמר פולל פרושים רבים. ⁵³⁶ והשרש הרביעי, ההתראה שיש לבוורא מעמד^ו, יגמול בו על כל מעשה אם טוב ואם רע, כאמרו (בראשית ד, ז): הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבך. ועוד (קהלת ג, יז): כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם. ועוד (תהילים יד, ה): שם פחדו פחד. ועוד (שם לו, יג): שם נפלו פעלי און. ועוד (איוב לה, יב): שם יצעקו ולא יענה. וכולל כל מאמר מזה פרושים רבים.

ראיות מהפסוקים לקיומו של העולם הבא

ביאורים

מהדורת אור עציון

⁵³⁷ **הוכחה חמישית** - נאמר פעמים רבות, שה' שופט צדק ולא עוול ושהוא גומל לכל אדם בדיוק לפי מעשיו. מכוון שבעולם הזה אנו רואים פעמים רבות צדיקים ברעה ורשעים באושר, פשוט שהדין הזה לעולם הבא. הפסוקים המורים על יושר דינו של הקב"ה הם (דברים לב, ד): "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא". וכן (תהילים קמה, יז): "צדיק ה' בכל דרכיו", וכן (תהילים ט, ח-ט): "וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו והוא ישפוט תבל בצדק". וכן (תהילים קיט, צא): "למשפטיך עמדו היום", וכן (איוב כד, כג): "עוד יתן לו לבטח ויענינהו על דרכיהם". וכן (איוב לד, כא): "כי עיניו על דרכי איש". וכן (משלי ה, כא): "כי נוכח עיני ה' דרכי איש", וכן (קהלת יב, יד): "כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט".

⁵³⁸ **הוכחה שישית** - ה' הזהיר מפני היום הגדול בו יפרע את כל חובותיו כלפי הצדיקים והרשעים, כמו שנאמר (צפניה א, יד-ב, ב): "קרוב יום ה' הגדול... יום עברה היום ההוא... והצרתי לאדם והלכו כעורים... גם כספם גם זהבם לא יוכלו להצילם ביום עברת ה'... התקוששו וקושו הגוי לא נכסף, בטרם לדת חוק...".

⁵³⁹ **הוכחה שביעית** - ה' הבטיח גמול טוב לצדיקים ולא לרשעים, כמו שנאמר (דברים ה, כה): "למען ייטב להם ולבניהם לעולם". וכן (תהילים לא, כ): "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". וכן נאמר בקהלת (ח, יב-ג): "כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים אשר ייראו מלפניו, וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים".

⁵⁴⁰ כנגד הטענה, שניתן לפרש את כל הפסוקים באופן אחר ולבטל את ההוכחה שיש עולם הבא, אנו אומרים שמכיוון שהשכל מחייב שהעולם הבא קיים, עלינו להסביר את כל הפסוקים על פי זה, כי פירוש הפסוקים חייב להתאים למה שמוכח בשכל. פירוש בדרך אחרת יתבסס על הנחה הנוגדת את מה שהשכל מחייב, ולכן אין לו קיום.

הרחבות

• האמונה לא סותרת את השכל והמצפון

יָכַל מַה שְׁמַבִּיא אֶל מַה שֶׁהוּא חוֹלֵק בְּשִׁכְלָו, הוּא הַבְּטָל. רס"ג כותב שאף שאפשר לפרש כל אחד מהפסוקים האלו באופן אחר כך שיראה שהם לא עוסקים בעולם הבא - כיוון שכבר הוכחנו בצורה שכלית שחייב להיות גמול בדמות העולם הבא, פירוש הפסוקים חייב להתאים לכך. לא ייתכן להעמיד אותם בצורה שתסתור את השכל.

ראשונים רבים, ביניהם הכוזרי, שחי כמאה חמישים שנה לאחר רס"ג, כתבו דבר זה בתור יסוד ברור ביהדות, שלא ייתכן שהתורה תסתור את השכל: "חלילה לאל מהיות דבר התורה סותר עדות דבר הנראה עין בעין או דבר שהוכח במופת שכלי!" [מאמר ראשון סז].

היחס החיובי ל'כלי העבודה' הטבעיים של האדם - ההיגיון, הרגש והמצפון - משתקף גם בדברי הרב קוק: "אסור לה ליראת שמים שתדחק את המוסר הטבעי של האדם, כי אז אינה עוד יראת שמים טהורה. סימן ליראת שמים טהורה הוא כשהמוסר הטבעי, הנטוע בטבע הישר של האדם הולך ועולה על פיה [...]. אבל אם תצויר יראת שמים בתכונה כזאת שבלא השפעתה על החיים היו החיים נוטים לפעול טוב, ולהוציא אל הפועל דברים מועילים לפרט ולכלל, ועל פי השפעתה מתמעט כוח פועל ההוא, יראת שמים כזאת היא יראה פסולה" [אורות הקודש ג, עמוד כז]. אם האמונה של האדם סותרת את טבעיות החיים שלו - כנראה שיש בה גגם מסוים. האמונה צריכה לרומם את ההיגיון ואת המוסר הטבעי, אך לא לדכא אותו. כאשר תחבור האמונה אל ההיגיון ואל החיים הפשוטים - היא תעניק להם משמעות ותיתן לאדם כוח כדי לפעול ולתקן את עצמו ואת המציאות.

⁵³⁷ **והשֹׁרֵשׁ הַחֲמִישִׁי**, עוֹד הַרְחַבְתְּ הַסְּפָרִים שֶׁהַבּוֹרָא שׁוֹפֵט צְדָק יִשְׁלַם לְכָל אִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ, הוּא אֶמְרוּ (דברים לב, ד): הַצּוֹר תָּמִים פְּעָלוֹ כִּי כָל דְרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֲמוּנָה וְאֵין עוֹל וְגו'. וְעוֹד (תהילים קמה, יז): צְדִיק ה' בְּכָל דְרָכָיו. וְעוֹד (שם ט, ח-ט): וְה' לְעוֹלָם יִשֵּׁב כּוֹנֵן לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹ, הוּא יִשְׁפֹּט תַּבַּל בְּצִדְקָו. לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם (שם קיט, צא). וְעוֹד (איוב כד, כג): יִתֵּן לוֹ לְבַטַח וְיִשְׁעֵן וְעֵינָיו עַל דְרָכָיהֶם. כִּי עֵינָיו עַל דְרָכֵי אִישׁ (שם לד, כא). כִּי נִכַח עֵינָיו ה' דְרָכֵי אִישׁ (משלי ה, כא). כִּי אֵת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט (קהלת יב, יד). וְכָל פְּסוּק כּוֹלָל פְּרוּשׁ גְּדוֹל.⁵³⁸ וְהַשֹּׁרֵשׁ הַשֵּׁשִׁי, זָכְרוֹן שִׁישׁ לְבוֹרָא יוֹם מוֹכֵן לְגִמּוּל, אֶמְרוּ בּוֹ (צפניה א, יד-ב, ב): כִּי קְרוֹב יוֹם ה' הַגְּדוֹל קְרוֹב וּמַהֵר מְאֹד, יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא, וְהַצְרָתִי לְאָדָם וְהִלְכוּ כְּעוֹרִים, גַּם כִּסְפָם גַּם זָהָבָם. הַתְּקוּשָׁו וְקוּשׁוֹ בְּטָרֵם לְדַת חֵק, וְלְכָל פְּסוּק מְאֵלָה פְּרוּשִׁים אֵינְנִי זוֹכְרָם הֵנָּה, שְׁלֵא יֶאֱרָךְ הַסְּפּוֹר.⁵³⁹ וְהַשֹּׁרֵשׁ הַשְּׁבִיעִי, קְרִיאַת הַגִּמּוּל טוֹב, וְשְׂמוֹנָעִים אוֹתוֹ מִן הַרְשָׁעִים, כְּאֶמְרוּ (דברים ה, כה): לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וּלְבְנֵיהֶם לְעוֹלָם. וְעוֹד (תהילים לא, ס): מַה רַב טוֹבָךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירְאִיךָ. וְעוֹד (קהלת ח, יב-ג): כִּי גַם יוֹדַע אֲנִי אֲשֶׁר יְהִי טוֹב לִירְאֵי הָאֱלֹהִים, וְטוֹב לֹא יְהִי לְרָשָׁע. וְלְכָל פְּסוּק מְאֵלָה פְּרוּשִׁים.⁵⁴⁰ וְאֵם יִסְבֵּר סוֹבֵר שְׂאֵלָה הַפְּסוּקִים סוֹבְלִים סְבֻרוֹת אַחֲרוֹת מְפַסְדִּים הַטְּעֵנָה בָּהֶם לְעוֹלָם הַבָּא, נִבְאָר שֶׁהַדְּבָר אֵינְנוּ כְּמוֹ שֶׁסְּבֵר, כִּי הַשִּׁכְל חַיֵּב הַגִּמּוּל בְּעוֹלָם אַחֵר, וְכָל פְּרוּשׁ מְסַפֵּים לְמַה שִׁישׁ בְּשִׁכְל הוּא הַאֲמֹת, וְכָל מַה שְׁמַבִּיא אֶל מַה שֶׁהוּא חוֹלֵק בְּשִׁכְלָו, הוּא הַבְּטָל.

הַתְּקוּשָׁו וְקוּשׁוֹ - חֲפָשׂוּ מַעֲשֵׂיכֶם הַרְעִים וְשׁוּבוּ בַתְּשׁוּבָה. **סוֹבְלִים** - יֵשׁ אִפְשָׁרוֹת לְהַבִּינֵם בְּדַרְךְ אַחֲרָת.

לעילוי נשמת אהרן יהודה בן מרדכי ז"ל

ביאורים

541 ד- הוכחות מהתורה שבעל פה למציאות העולם הבא

מהדורת אור עציון

הבאנו ראיות קצרות למציאות העולם הבא מהפסוקים, ובתורה שבעל פה יש הרחבה רבה על העולם הבא, עד שכמעט ולא יוכל אדם להביא את כל הדברים, לכן נביא מעט דברים בקיצור. רבותינו קיבלו מפי הנביאים, שהעולם הזה הוא דומה לפרוודור שלפני ארמון מלכים הוא העולם הבא, וצריך האדם להכין עצמו בעולם הזה, כמו שאדם מכין עצמו בפרוודור לפני הכניסה למלך. העולם הזה איננו תכלית האדם, אלא הוא הדרך העשויה להביא אל המטרה האמיתית, העולם הבא.

542 אמרו באבות (ד, טז): "העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין". בעוה"ז יכול האדם לתקן את העבירות שעשה, ואילו בעולם הבא אין תשובה, האדם נשאר תמיד במדרגה אליה הגיע. ועוד אמרו (שם יז): "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה", מפני שבעולם הזה האדם תמיד מרגיש חסר ולכן שואף למציאות יותר ממה שהשיג, ואילו בעולם הבא, שהוא היעד והמטרה, האדם מרגיש שלם, ונהנה מהנאות רוחניות שלמות. לכן עדיפה אפילו שעה אחת בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

אם כן העולם הזה שהוא עולם ההכנה, טוב יותר מהעולם הבא, כי ניתן לתקן בו את מה שהאדם קלקל, אך אין האדם מרגיש בו הרגשת שלמות. והעולם הבא טוב מהעולם הזה, שהאדם מרגיש בו שלמות, אך אינו יכול לתקן בו קלקולים ולעלות למעלה גבוהה יותר.

543 ועוד גילו לנו חז"ל, שהעולם הבא הוא מקום הנאה רוחנית לאדם, ללא גוף, וללא תענוגות וצרכים גופניים. אין בו אכילה ושתייה, תשמיש, הולדה, מקח וממכר, אלא הצדיקים יושבים ונהנים מתענוגות רוחניים, כפי שמוכר בגמרא (ברכות יז, א): "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא משא ומתן ולא פריה ורביה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה".

544 מכוון שקבלת חז"ל בענין העולם הבא ואמיתות תורה שבעל פה חזקה מאד, אמרו שמי שלא מאמין בעולם הבא, או במתן תורה, או באמיתות התורה שבעל פה, לא יהיה לו חלק לעולם הבא, אף על פי שקיים את מצוות התורה. וכך אמרו חז"ל (סנהדרין ז, א): "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים ואין תורה מן השמים ואפיקורס".

546 ומנו חז"ל במשנה (שם) שבעה אנשים, שלושה מלכים וארבעה הדייטות, שאין להם חלק לעולם הבא לפי החטיאו אנשים והרחיקו אותם מעבודת ה'. שלושת המלכים הם: ירבעם בן נבט, אחאב ומנשה, וארבעת הדייטות הם: בלעם, דואג, אחיתופל וגיחזי.

546 גם בתרגום אונקלוס מוזכר עוה"ב. משה רבנו בירך את שבט גד (דברים לג, כא): "וירא ראשית לו וכו'", ותרגם אונקלוס: "ויתקבל בקדמיתא דיליה ארי תמן באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר הוא נפק ועל בריש עמא זכון", כלומר שבט גד יחיו ראשונים בתחיית המתים, בגלל שמשה רבנו קבור בתחומם ויעבור לפנייהם.

547 וכן נאמר על ראובן (דברים לג, ו): "יחי ראובן ואל ימות", תרגם אונקלוס: "יחי ראובן בחיי עלמא ומותא תנינא לא ימות", כלומר ראובן יחיה לחיי עולם ולא ימות פעם נוספת. ובתרגום הנביאים העולם הבא מופיע פעמים רבות כל כך שקשה לספורם.

548 את המסורת של השכר והעונש בעולם הבא אימתנו על ידי השכל, הפסוקים והמסורת. אמונה זו מוסכמת בכל עם ישראל, ואין מי שחולק עליה. אמונה זו, כמו האמונה שהתורה לא תשתנה, נמסרה לנו ע"י הנביאים במילים שאינן משתמעות לשני פנים, בבהירות ובאופן מוחלט.

דברי חכמים על העולם הבא

ד- 541 וְאֵלֶּה רְאוּת מִן הַתְּנוּב בְּדַרְכֵי קְצָרִים, אֲבָל הַקְּבֵלָה הַדְּבָרִים בְּהַ יוֹתֵר רְחִיבִים מְשִׁיכֵל אֲדָם לְכַתְּבָם כְּלָם, אֶף אֲזַכֵּר מִמֶּה שֶׁבָּאוּ בְּהַ רְאִישֵׁי דְבָרִים, וְאָמַר, קִבְּלוּ קְדָמוֹנָנוּ מִן הַנְּבִיאִים, כִּי הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֵה לְפָנֵי הָעוֹלָם הַבֶּא כְּפָרוּזְדוֹר לְפָנֵי אֲרָמוֹן הַמְּלָכִים, אֲשֶׁר צָרִיךְ שִׁיתֵּקֵן אֲדָם עֲצָמוֹ בּוֹ, בְּמָה שֶׁהוּא רְאוּי לְהִתְקַן קִדְם שִׁיפְנֵס אֶל הָאֲרָמוֹן לְפָנֵי הַמְּלָךְ. וְזֶה מְבַאֵר בְּדְבָרֵיהֶם (אבות פרק ד, טז): הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֵה לְפָרוּזְדוֹר לְפָנֵי הָעוֹלָם הַבֶּא, הַתְּקַן עֲצָמְךָ כְּפָרוּזְדוֹר כְּדִי שֶׁתִּפְנֹס לְטָרְקֵלִין. 542 וְאָמְרוּ עוֹד, שֶׁשְׂעָה בְּתִשְׁבֻּבָה בְּעוֹלָם הַזֶּה יוֹתֵר מוֹעִילָה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבֶּא, שְׂאִין בּוֹ תִשְׁבֻּבָה, כְּאֲשֶׁר בְּאֲרָנוּ, שְׂמָה שֶׁנִּקְטָב עַל הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה מְקַרְרוֹת וְשִׁחְרוֹת 5 אִי אֲפֶשֶׁר לְהִנְקוֹת. וְשֶׂשְׂעָה מְנוּחָה בְּעוֹלָם הַבֶּא טוֹב מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי הַנְּפִשׁוֹת אֵלֶיּוֹ לֹא סְרוּ 6 נִשְׁקָפוֹת עֲדִיו וּמִצְפוֹת אֵלֶיּוֹ, כְּאֲשֶׁר בְּאֲרָנוּ. וְהוּא אֲמָרֵם (שם טז): יִפֶּה שְׂעָה אַחַת בְּתִשְׁבֻּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבֶּא, וְיִפֶּה שְׂעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בְּעוֹלָם הַבֶּא, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה. 543 וְקִבְּלוּ עוֹד, שֶׁהָעוֹלָם הַבֶּא חַיִּים בּוֹ כְּאוֹר, וְאִין שֵׁם מְאֻכָּל וְלֹא מִשְׁתָּה, וְלֹא פְרִיָה וְרִבְיָה, וְלֹא מִמְכָּר וְלֹא דְבַר מְדַבְּרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל גְּמוּל הַצְּדִיקִים מְכַבֵּד הַבוֹרָא. הוּא אֲמָרֵם (ברכות יז, א): הָעוֹלָם הַבֶּא אִין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָה וְלֹא פְרִיָה וְרִבְיָה וְלֹא מִשָּׂא וּמְתָן, אֲלֵא צְדִיקִים יוֹשְׁבִים וְעִטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם, וְהֵם נִהְנִים מְזִיו הַשְּׂכִינָה. וְאִנִּי עֵתִיד לְשׁוֹב לְבָאֵר אֵיכוֹת גְּמוּל הַצְּדִיקִים בְּפָרוּשׁ וּבְבִאוֹר.

544 וְאֵמַרְב הַחֲזִיקִים בְּעֵנֵין הַזֶּה הַנְּכַבְד, קִבְּלוּ שְׂכָל מִי שֶׁאֵינּוּ מְאֻמִּין בְּגְמוּל הָעוֹלָם הַבֶּא, וּבְמִתְנָן תּוֹרָה, וְאֵינְנוּ מְאֻמִּין בְּקְבֵלָה, אִין לּוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַבֶּא, וְאֵפְלוּ אִם מַעֲשִׂיו טוֹבִים. וְהוּא אֲמָרוּ (סנהדרין ז, א): אֵלוֹ שֶׁאֵינּוּ לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבֶּא, הָאוֹמֵר אִין תְּחִיַת הַמֵּתִים, וְאִין תּוֹרָה מִן הַשְּׂמַיִם, וְאֵפִיקוֹרוֹס. וּמְנוּ שְׂבַעָה שֶׁהִתְקִים אֲצֵלָם שֶׁאֵינּוּ לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבֶּא, מְפָנִי שֶׁחֲטִיאוּ בְּהַ בְּנֵי אֲדָם, וְהוֹצִיאוּם מִעֲבֻדַת הַבוֹרָא, וְלֹא יִכְלוּ לְתַקַּן מֶה שֶׁהִפְסִידוּ. וְהוּא אֲמָרֵם, שֶׁלְשָׁה מְלָכִים וְאַרְבַּעַה הַדְּיוֹטוֹת, אִין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבֶּא. שֶׁלְשָׁה מְלָכִים, יִרְבְּעָם, אַחְאָב וּמְנַשֶּׁה, וְאַרְבַּעַת הַדְּיוֹטוֹת, בְּלַעַם, דּוֹאֵג, וְאַחִיתוֹפֶל וְגִיחֲזִי. 546 וְעוֹד, כְּשֶׁתְּרַגְּמוּ לְנוּ הַתּוֹרָה מִשֵּׁם הַנְּבִיאִים, זְכָרוּ בְּתַרְגוּמָה תְּחִיַת מִשָּׁה רַבְּנוּ עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם, כְּשֶׁתְּרַגְּמוּ (דברים לג, כא): וְיִרָא רְאִישִׁית לוֹ, וְיִתְקַבֵּל 7 בְּקְדָמִיתָא דִּילִיה אֲרִי תִמְן בְּאַחְסַנְתִּיהָ וְגו'. 547 וְזָכְרוּ עוֹד חַיֵּי הָעוֹלָם בְּתַרְגוּם (שם טז): יִחִי רְאוּבֵן וְאֵל יְמוֹת, אֲמָרוּ: יִחִי רְאוּבֵן חַיֵּי עֲלְמָא 8 וּמוֹתָא תְּנִינָא לָא יְמוֹת. וּבְתַרְגוּם נְבִיאִים יֵשׁ מֶה שֶׁלֹּא יוֹכֵל אֲדָם לְסַפֵּר גְּמוּל מְפֹרְשֵׁי הָעוֹלָם הַבֶּא. 548 וְאַחַר שֶׁפְּרִשְׁתִּי מֶה שֶׁנִּזְכַּר בְּשִׁלְשָׁה הַמְּשִׁכִּים, הַמְּשִׁכָּל וְהַפְּתוּב וְהַמְּקַבֵּל, מִהֶגְמוּל וְהַעֲנֵשׁ הָעוֹלָם הַבֶּא, אֲמָר, שֶׁעֲמָנוּ מְסַפִּימִים כְּלָם עֲלֵיו מַחְכְּמָה מְקַבֵּלָת, מִהֶם בְּדָבָרִים מְבֹאָרִים שֶׁלֹּא יִסְבְּלוּ סְבָרָא וְלֹא שְׁנוּי, מְפָרְשִׁים הֵיטֵב כְּאֲשֶׁר אֲמָרְתִי בְּבִטּוֹל הַתּוֹרָה.

מְקַדְרוֹת וְשִׁחְרוֹת - פגמי העוונות. לא סרו - לא הפסיקו מלצפות. ויתקבל בקדמיתא וכו' - שבת גד יקבל בהתחלה את שלו (שכרו בעולם הבא), לפי שבחלתו קבור משה. חיי עלמא וכו' - תרגום: חיי עולם, ומוות שני לא ימות.

ביאורים

549 -ה- תיאור העולם הבא

מהדורת אור עציון

במאמר השביעי התבאר, שהגוף והנפש יקבלו את הגמול יחדיו, וכן בארנו כיצד ה' יחיה את המתים ויחבר את הגוף והנפש. ועתה נבאר מהו השכר ומהו העונש, מה המקום בו יהיה העולם הבא, מה הזמן שיהיה אז, האם השכר והעונש יהיו תמידיים או לתקופה מוגבלת והאם יש בהם הבדל בין השכר לעונש, האם יש הבדל בשכר בין צדיק לצדיק, האם הנענשים ומקבלי השכר יראו זה את זה, האם יהיו עליהם מצוות ואם כן תהיה להם בחירה חופשית, ואם תהינה מצוות ובחירה, מה יהיה שכר עשייתם. כאשר נבאר ענינים אלו, נשלים את כל אשר צריך לברר בענין השכר והעונש לעוה"ב.

⁵⁵⁰ תחילה, נבאר את מהות השכר והעונש. כשיגיע זמן התשלום על מעשי האדם, יבראו השכר והעונש הרוחניים, ומכיוון שאנו עוסקים במושגים רוחניים שאיננו רגילים אליהם, ביאורם מורכב.

⁵⁵¹ השכר והעונש יוצאים ממקור אחד, וכל אדם מקבל את הראוי לו, הרשע את עונשו והצדיק את שכרו. ניתן לדמות זאת לאש הגשמיית בעולם הזה, שהיא עושה שתי פעולות, שורפת ומאירה, וכך השכר והעונש דבר אחד, שהרשעים סובלים ממנו והצדיקים נהנים ממנו. וכך נאמר במלאכי (ג, ט-כא): "כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש וליהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף, וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ויצאתם ופישתם כעגלי מרבק, ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם...". הנביא מלאכי מדמה את השכר והעונש לשתי פעולות השמש, האור והחום, על הצדיקים נאמר: "שמש צדקה", ועל הרשעים נאמר: "היום בא בוער". המילה "היום" משולה לשמש, כמו שאנו רואים בספר שופטים (ט, יא): "הם עם יבוס והיום רד מאוד", וכן נאמר (שם ט): "הנה רפה היום לערוב".

⁵⁵² ההפרדה בין הצדיקים לרשעים

ואף שנמשלו השכר והעונש לשמש, יש הבדל בין פעולת השמש ובין השכר והעונש העתידי, מפני שהשמש מפיקה גם אור וגם חום ולא ניתן להפריד ביניהם (בניגוד לדעה השמינית במאמר הראשון, ששם סוברים שהחום של השמש בא על ידי הסיבוב שלה באוויר), ואילו בשכר ובעונש הצדיקים ייהנו מהאור ולא יחושו בחום, ואילו הרשעים יסבלו מהחום ולא ייהנו מן האור, אף ששתי הפעולות באות ממקור אחד.

⁵⁵³ ההפרדה בין השכר שנמשל לאור לעונש שנמשל לחום תעשה על ידי כח שיבדיל בין הפעולות, כלומר לצדיק ולרשע מגיעה רק הפעולה המתאימה להם, או ששתי הפעולות תהינה כאחת, אלא שה' ישמור את הצדיקים מן העונש, החום, שלא יסבלו ממנו, וימנע את השכר, האור, מן הרשעים, כלומר לצדיק ולרשע מגיעות שתי הפעולות, אלא שאחת מהן נמנעת ממנו, והסברא השנייה נראית יותר. וכן נאמר בע"ז (ג, ב): "אין גונם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר, רשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאים ממנה".

⁵⁵⁴ הפרדה כעין זו ראינו ביציאת מצרים, למצרים היה חושך, ואילו לישראל היה אור, והחושך לא הגיע אליהם.

⁵⁵⁵ מהדברים שבארנו עד כאן מובן מדוע הנביאים וחז"ל קוראים לשכר הצדיקים אור, ולעונש הרשעים אש. על הצדיקים נאמר (תהילים לו, י): "כי עמך חיים באורך נראה אור", וכן (תהילים צז, יא): "אור זרוע לצדיק ולשרי לב שמחה", וכן (משלי יג, ט): "אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידער", וכן נאמר (איוב לג, ל): "להשיב נפשו מיני שחת לאור באור החיים", ובדומה לזה בעוד פסוקים רבים.

⁵⁵⁶ ועל עונשם של הרשעים נאמר (ישעיה א, לא): "והיה החסון לנעורת ופועלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה", וכן (ישעיה לג, יא): "תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם", וכן (ישעיה ל, לג): "כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה נשמת ה' כנחל גפריה בוערה בה", וכן (איוב טו, לד): "כי עדת חנף גלמוד ואש אכלה אהלי שוחד", וכן (שם כב, כ): "אם לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש", וכן (שם כ, כו): "כל חשך טמון לצפניו תאכלהו אש לא נפח", וכן (תהילים יא, ו): "ימטר על רשעים פחים אש וגפריית", וכן (שם קמ, יא): "ימיטו עליהם גחלים באש יפלים", ועוד הרבה פסוקים הדומים לכך.

לעילוי נשמת שמשון בניחין פופלניקר בן יצחק ז"ל

שאלות על העולם הבא

ה-⁵⁴⁹ וכיון שבארתי השרשים האלה היטב ותקנתים, אמר אחר פן, כי כבר בארתי ופרשתי שהגמול והעונש לגוף ולנפש יחד, מפני שהם פעל אחד. וכן אף יחיה הבורא המתים ויחבר הנפש עם גופה, בארתי ופרשתי, והשיבותי על השאלות התלויות בענין, וגיליתי הספקות אשר אולי יפלו בה והסירותים. וצריך שידבר עתה הנה בפרוש מהות הגמול, ומהות העונש, ובספור המקום אשר יהיה אז, ובספור הזמן אשר יהיה להם, שמחייב התמדה נצחית לגמולים ולעונשים. ואם גמולם ועונשם שוים בענין, ואם יש ביניהם הפרש (ובי) הראוי התמיד? ואם יתקבצו הגמולים והעונשים זה עם זה? ואם יש עליהם עבודה לבורא? ואם יתכן שיבחרו בהמרותו? ואם יעבדוהו, מה יהיה גמולם? וכאשר אפרש אלה העשרה ענינים, ישלם כל מה שצריך אליו במאמר הזה.

⁵⁵⁰ ואחל בתחלה הודעת מהות הגמול והעונש, וכבר זכרתי לפניכם מהם קצת, אף אוסיף בהם הנה באור, ואמר שהגמול והעונש שני ענינים דקים, ובראם אלהינו בעת השלום, ויגיע מהם אל כל אדם כפי הראוי לו, ויהם שניהם מעצם אחד, דומה לכח האש שורפת מאירה, היא מאירה לצדיקים ולא לרשעים, ושורפת הרשעים ולא הצדיקים. ובזה אמר הכתוב (מלאכי ג, ט-כא): "כי הנה היום בא בוער כתנור... וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ומה טוב דמותו אותם בשני מעשי השמש, אשר בה יהיה חם היום, ובה יהיה האור בהיר. ואמרו היום בער ושמש צדקה הוא מדבר אחד, הלא תראה כי הלשון רומזת אל השמש במלת יום, באמרה (שופטים ט, יא): "והיום רד מאד, ואמרה עוד (שם ט): הנה נא רפה היום לערוב. ושמש זאת אשר יחדשנה הבורא מדמה לשמש, אלא שיש בינה ובין השמש הפרש, כי השמש חמה ואורה מתערבים ומשתתפים, לא יגבר אחד מהם מן האחר, ויהעצם הזה ביכלת הבורא, יתקבץ אורה לצדיקים ויתקבץ חמה לרשעים, אם בכח שמיחד אותה בו, אם במקרה שישמור בו אלה מן החם, ויסתיר בו האור מאלה. והסברא השנית יותר קרובה. וכבר ראינו שעשה פן במצרים, שקבץ האור לישראל והחשף למצרים במקרה כמצותו. ויכיון ששמתי זה השרש, אמר עתה כי בעבור זה קוראים הספרים כל גמול הצדיקים אור, וכל עונש הרשעים אש, כמו שהם אומרים בגמול (תהלים לו י): כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, ועוד (שם צג, יא): אור זרוע לצדיק, אור צדיקים ישמח (משלי יג, ט), להשיב נפשו מיני שחת לאור באור החיים (איוב לג, ב). וכמו שאומרים בנפש הרשע (ישעיה א, לא): והיה החסן לנעורת ופועלו לניצוץ ובערו שניהם וגו', ועוד (שם ל, ג): פי ערוך מאתמול תפתה, ועוד (איוב טו, לד): פי עדת חנף גלמוד ואש אכלה אהלי שחד, ועוד (שם כב, כ): אם לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש, ועוד (שם כ, כו): כל חשך טמון לצפניו תאכלהו אש לא נפח, ועוד (ישעיה לג, יא): תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם, ועוד (שם כו, יא): אף אש צריף תאכלכם, ועוד (תהלים יא, ו): ימטר על רשעים פחים אש וגפריית, ימוטו עליהם גחלים באש יפלים (שם קמ, יא) והדומה לזה.

פעל אחד - מציאות אחת שלמה שפועלת. **דקים** - רוחניים. **השלום** - הגמול, תשלום השכר. **שניהם מעצם אחד** - השכר והעונש יבואו מאותו המצב. **אם במקרה** - באופן.

הגמול והעונש מרעיון אחד

ביאורים

⁵⁵⁷ הנס שבקיום הגופות לעולם הבא

מהדורת אור עציון

במאמר השביעי הוכח, שהנשמה תחזור לגוף ושניהם יחד יקבלו את השכר והעונש, ואילו בתחילת מאמר זה נאמר, שבעולם הבא אין אכילה ושתייה ושאר צרכי הגוף, אם כך כיצד יתקיים הגוף ללא אכילה ושתייה? אך אין זו קושיה, כי כבר ראינו כעין זה בעולם, שהרי משה רבנו התקיים שלוש פעמים ארבעים יום ללא אכילה, שתייה שינה ושאר צרכי הגוף, כמו שנאמר (שמות לד, כח): "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה", וקיבל את חיותו מאור ה', כמו שנאמר (שמות לד, כט): "ומשה לא ידע כי קרן אור פניו".

⁵⁵⁸ ה' עשה נס זה למשה, כדי שנבין שיכולה להיות מציאות בה האדם חי על ידי האור של ה', ללא מזון ומים, לכן ונאמר לו (שמות לד, י): "נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגויים", וכך נאמר על הצדיקים (ישעיה סד, ג): "ומעולם לא שמעו לא האיוני, עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו".

⁵⁵⁹ עונשם של הרשעים

ועדיין יש לשאול על עונשם של הרשעים, כיצד יתקיים גופם תמיד כאשר הוא נשרף באש, הרי מה שנשרף סופו להתכלות?

⁵⁶⁰ דבר זה באמת נוגד את הטבע, ובניגוד לשכר, לא ראינו תופעה כעין העונש בעולם, אך הפסוקים מדגישים שכך יהיה עונשם של הרשעים בגיהנום (ישעיה סו, כד): "כי תולעתם לא תמות ואישם לא תכבה", וזוהו אנו יכולים ללמוד שהגוף יישאר אך האש לא תכבה והם יסבלו ממנה באופן תמידי.

⁵⁶¹ גם לצדיקים הקב"ה עושה נס ומחזק את גופם שיוכל להתקיים בעונג התמידי.

⁵⁶² אין לתמוה על כך שה' מקיים את הרשעים על ידי נס כדי שיוכלו לקבל את העונש, כי אנו רואים כעין זה במציאות האנושית, שמלך ב"ו הרוצה להעניש אדם זמן ארוך, מאכילו ומשקהו בתחילה, כדי שגופו יעמוד בעונש. אומנם יש הבדל בין הקב"ה למלך בשר ודם, שהמלך פועל בעולם הטבע, מאכיל ומשקה, והקב"ה עושה זאת בדרך נס, בלא אכילה ושתייה.

⁵⁶³ מקור השם גן עדן וגיהנום

המקום בו ינתן השכר נקרא "גן עדן", מפני שגן עדן הוא המקום המובחר ביותר בעולם, ובו השכיח ה' את האדם כשנברא. והמקום בו הרשעים ייענשו נקרא גיהנום, כי הנביא ישעיה (ל, לג) קרא למקום העונש תפתה, שאמר: "כי ערוך מאתמול תפתה", ותפתה הוא מקום הקרוב לבית המקדש הנקרא גם תופת וגיא בן הינם, כמו שנאמר בירמיה (ז, לא): "ובנו במות התפת אשר בגיא בן הנם לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש". וכן הוא נקרא גם "גיא הנם" בספר יהושוע (טו, ח). ואנו רואים שהמקום המעולה מכונה גן עדן, כמו שאמר יואל (ב, ג): "כגן עדן הארץ לפניו", ואילו למקום הרע קוראים גיהנום ומקום התפת כמו שנאמר: "והיו בתי ירושלים ובתי מלכי יהודה כמקום התפת טמאים" (ירמיה י"ט, ג).

לב הדברים

בזמן תחיית המתים נזכה לכך שהדבקות והאורה אל הקב"ה יהיו בעצמה כזו גדולה, שלא יהיה צורך בכלי הגוף ובתפקודיו השונים. משה רבנו משמש כאות וכסמל ליכולת של האנושות להתעלות לרמה כזו, שבה מתקיים בו ובנו אחריו: "ואתם הדיקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום" - כלומר, מי שדבק בה' הוא זה שחי באמת. החיים בעולם הזה בתוך גוף שאוכל ושונה קשורים כל הזמן ליוצר החיים, לקב"ה. לכן, בגן העדן, שבו הקרבה הזו גלויה, הגוף שסחב את האדם דרך כל עמל החיים יזכה לשכר הרוחני הגדול ביותר, להיות דבק בה'.

בעולם הבא הגוף יתקיים באופן על-טבעי כדי שתוכל הנשמה לקבל את התיקון ואת השכר הרוחני שלהם היא נדרשת. הנשמה הנתונה בתוך כל יהודי הנה טהורה בפנימיותה, אלא שלפעמים צריך לנקות אותה. בגיהנום עוברת הנשמה ניקוי מהחטאים שלקתה בהם במשך חייה, כדי שתוכל להתקרב לקודש ולקדושה, למקום המקדש. בגן עדן זוכים ליהנות ממעלת הנשמה, לקבל את הטוב שישנו במצוות שקיימנו בעולם הזה, ולהמשיך להתרומם ממדרגה ורוחנית אחת למדרגה נוספת עד בלי די.

קיום הגוף
בעולם הבא

⁵⁵⁷ ואם ידרש דורש להמשיך לו איך יהיה גוף בלי מאכל וכלי משתה תמיד? נמשיל לו במשה רבנו עליו השלום, אשר החייו הבורא ארבעים יום שלש פעמים, בלא מאכל ובלא משתה, כמו שכתוב (שמות לד, כח): "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו'. אך היה בָּאוֹר אֲשֶׁר בָּרָא לוֹ ונתנו על פניו, כמו שכתוב (שם כט): "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. שם זה אות והקרבה אל שכלנו, שנעמד על חיות הצדיקים באור לא במזון, וכן אמר לו (שם י): "נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו'. וזה כאמרו לצדיקים (ישעיה סד, ג): "ומעולם לא שמעו לא האיוני עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. ⁵⁵⁹ אבל איך יחיה הבורא הענוש תמיד העומד נצח באש? ⁵⁶⁰ לא מצאנו במה שקדם מי שארע לו קזה שנמשיל בו, וכאשר לא נמצא, זכרו הפתוב בפרוש ואמר (ישעיה סו, כד): "כי תולעתם לא תמות ואישם לא תכבה. וזה המאמר מחיב שיהיו נפשותם שמורות בגופם בענין דק חוץ מן החם המכאיב, עד שיהיה החם המכאיב ענש להם ויסבלוהו. ⁵⁶¹ ויישר עוד שישמר נפשות הצדיקים בענין, עד שתהיה האורה המגעת אליהם מערבות מתמדת, חוץ מהענין אשר בו יעמדו. אלא שהצדק להאמין בזה הענין הדק השומר, הוא בשער הענושים יותר צריך, כמה שצריך בשער הגמולים. ⁵⁶² הלא תראה שהמלכים, כשהם רוצים לענש האדם זמן ארוך, נותנים לו לאכל ולשתות קדם שישלם בו הפצם מן הענש, כי הם עושים זה מתחת הטבע. אבל הבורא עושה ממעל לטבע, יעמיד וישמר בלא מאכל. ⁵⁶³ ונקרא הגמול גן עדן, בעבור שלא נמצא בעולם יותר נכבד מן הגן, והוא אשר השפין בו האדם. ונקרא הענש גיהנום, מפני שהפתוב קראו תפתה. והוא שם מקום קרוב לבית המקדש (ירמיה ז, לב): "אמר עוד התפת וגיא בן הנם, ונאמר לו בספר יהושע (טו, ח): "גיא הנם. ועל גן ששכן בו אדם נושאים המשל הנכבד, באמרו (יואל ב, ג): "כגן עדן הארץ לפניו, ועל מקום התפת נושאים המשל הפחות, כמו שכתוב (ירמיה יט, ג): "והיו בתי ירושלים ובתי מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים".

היה - חיותו. ויישר עוד - וייתכן גם. חוץ - האור יהיה הגורם המענג בלבד, ולא ישמש כמקור הקיום של הצדיקים. צריך - נצרך. המשל הפחות - המקום המגונה, מקום העונש.

ביאורים

564 ו- המקום והזמן של העולם הבא

מהדורת אור עציון

לאחר שעסקנו במהות השכר ובמהות העונש, נעסוק בשאלה השלישית ששאלנו, מהו המקום בו יהיה גמול השכר והעונש. מכיוון שבעולם הבא השכר והעונש לגוף ולנפש, חייב להיות מקום פיזי בו הוא יתקיים, מפני שגוף האדם, כמו כל דבר גשמי, צריך מקום. ולכן ה' יברא מקום חדש להיות מקום הגמול. אף שה' יברא מקום חדש, שיתכן והמציאות הפיזית שלו שונה מהמוכר לנו, הנביאים תיארו אותו במושגי העולם הזה, כמו: "ארץ" ו"שמים", כמו שאומר ישעיה (סו, כב): "כי כאשר השמים החדשים וארץ החדשה אשר אני עושה", בגלל שאלו המושגים היחידים שאנו מכירים כמגדירים מקום, ולכן קרבו זאת לשכלנו.

565 ויש לשאול, למה ה' בורא לצורך הגמול מקום חדש ולא גומל לאדם בעולם הזה? הסיבה לכך היא אופיו של העולם הזה. העולם הזה נברא כדי לספק לבני האדם מזון ומשקה, ולכן יש בו שדות לזריעה ואדמות לגנות, נהרות ונחלים לספק שתיה לבני האדם, ושישקו את הצמחים ובעלי החיים, מדרות למרעה ודרכים ללכת וכו', והכל נועד לספק מזון ושאר צרכי הגוף של האדם. בעולם הבא, שאין בו אכילה ושתיה ושאר הצרכים הגופניים, אין האדם צריך בו מרחבים עצומים, ולא ימים, נהרות, שדות וכו' אלא רק מקום להתקיים.

566 אף שהסברנו בפסוק "כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה" שה' יברא בעתיד עולם חדש בו ישכנו הצדיקים וכו', אין להסביר את הפסוק (ישעיה סה, יז): "כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה" שהובא לעיל במאמר ח פרק ו בדרך זו, מפני שהפסוק הזה עוסק בזמן המשיח והגאולה, שיהיו בעולם הזה. דבר זה מוכח מהפסוק הסמוך (פס' יח): "כי הנני בורא את ירושלים גילה ועמה מושו", שמוכן שאין הכוונה בו שהק' יברא ירושלים חדשה, אלא הכוונה שבני ישראל ישמחו בירושלים כאילו נבראה עיר חדשה.

567 הפסוק: "כי כאשר השמים החדשים..." מדבר על העולם הבא, ומתפרש כמשמעו ולא כמשל, כמו שנאמר בתהילים (קב, כו-כט): "לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים, המה יאבדו ואתה תעמוד... ואתה הוא ושנותיך לא יתמו, בני עבדיך ישכנו" כלומר מכוון שיאבדו השמים והארץ הקיימים בעולם הזה, בהכרח יברא ה' ארץ חדשה ושמיים חדשים, כדי שיהיה מקום לצדיקים לשכון בו.

568 המדע העתיק סבר, שבני האדם זקוקים למזון כדי לחדש חוסרים בגוף הנוצרים מהאוויר המכלה את כוחם. ע"פ זה מסביר רס"ג, שבעולם הבא שאין בו אכילה ושתיה, חייב להיות אוויר אחר, שלא דורש מן האדם אנרגיה ומזון, ומכאן שהעולם הבא הוא בריאה חדשה.

569 ועתה נשיב לשאלה הרביעית, מה יהיה אופי הזמן בעולם הבא? בעולם הבא לא תהיה חלוקה ליום ולילה כי תמיד יהיה אור, משום שרק בעולם הזה אנו זקוקים ליום ולילה, היום נועד לכל הפעולות שהאדם צריך בהם אור כמו עבודה, הליכה בדרכים וכדו', והלילה מיועד למנוחת הגוף, התייעצויות וכו'. בעולם הבא אין צרכים גופניים, לכן אין צורך בלילה ותמיד יהיה אור. כמו כן לא תהיה חלוקה לחודשים ושנים, כי החלוקה הזו נועדה לצורך חישוב השכר עבור מלאכה, תשלום שכירות וכיו"ב, ובעולם הבא, שהוא רוחני לחלוטין, לא יהיו כל אלו.

לב הדברים

מקומות שונים יש בעולם: יש מקום שמתאים לגידול גפנים ויש מקום המתאים לבנות, ולהבדיל, יש מקום שמתאים לרוח הקודש ולנבואה ויש מקום שמתאים לשכר העולם הבא. מקום לגידול צמחים זקוק לתנאים פיזיים מדויקים, ומקום לשכר רוחני צריך מרחבים רוחניים מתאימים. לכן יש צורך לברוא מקום רוחני - כלומר 'מרחב רוחני' חדש - שבו יוכלו הצדיקים לקבל שכר על מעשיהם הטובים בעולם הזה.

באותו מובן יש להבין גם את הזמן שיהיה בעולם הבא. את הזמן בעולם הזה אפשר למדוד בכלים מתמטיים וכמותיים, לפי הצרכים שיש לנו כיום. למשל, גוף שידוכך כל ימות העולם לא יוכל לזכות למעלת הנפש, מפני שיש לנו צורך בגוף שאוכל ושותה לצורך הקיום. במציאות הרוחנית שתהיה בעולם הבא, הזמן יבטא רק את שינוי המצבים, בלי תלות בצרכים שמשנתנים במשך הזמן שחלף, וכך, למשל, הגוף יתרום וישתנה להיות במעלת הנפש באותו הזמן. במקום זמן יהיו בעולם הבא שינויי מצבים המחליפים את צרכינו הגשמיים.

ו- 564 ויכין שבארתי שתי המדות האלה, צריך (שנשיב) על השאלה השלישית, והוא המאמר במקום אלה הגמולים והעונשים, כיון שהם אדם גופים ונפשות, ואי אפשר להם בלי מקום ינחו בו, ומקיף שיקיפם, יברא להם הבורא וישכנם בס. והמאמר הזה מביא אליו צרך הנבראים, ועם זה שספרי הקדש זכרו אותה, אך קראוהו שמים וארץ להקריב אל הנבראו, מפני שאין אנו רואים כי אם שמים וארץ, והוא אמרו (ישעיה סו, כב): כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה. 565 ואמר בשער זכרון המקום, מה אפני החקמה בשמים חדשים וארץ חדשה, ולמה לא גמלם במקום הזה? הידוע? ואבאר ואמר, מפני שהארץ לא הוכנה כי אם לצרכי המזון, ועל כן יש בה שדות לזרע וגנות, ונהרים ואפיקים להשקות האילנות והבהמות, והים והנחלים למטר ולשטף, ומדברות למרעה החיות, ודרכים להולכים. והצרכנו למדור הזה לכל אלה המותרים כלם, בעבור צרכנו למזון ולקנין, אבל מדור העולם הבא אין בו לא מזון ולא קנין, ואין צרך לשדות ולא לצמח, ולא לנהרות ולא לנהלים, ולא לנהלים, ולא לכל מה שדומה לזה, ואין צריך לבני אדם בעת ההיא, כי אם מתקע ומקיף בלבד, יבראו להם כפי אשר ירצה, והוא המושב והמקיף אותו. 566 ואין דומה פרוש כי כאשר השמים (שם), ופרוש אמרו (שם סה, יז): כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה, כל הפסוק הוא בעת הישועה, וכאלו חדש להם העולם על דרך המשל, כל שכן שאמר אחריו (שם יח): כי הנני בורא את ירושלים גילה ועמה מושו, ואיננו רוצה שיחדש בריאת ירושלים, אבל יחדש לה השמחה, כי השלמתו גילה ועמה מושו, וכאלו בראם בשמחה. 567 כי כאשר השמים החדשים, כיון שהוא בעולם הבא, הוא מקום ומקיף באמת, יבראם לבני אדם, וימחה המתקע הזה והמקיף הזה, וישמים לאין, כאשר פרש שם (תהלים קב, כו-כט): לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים, המה יאבדו ואתה תעמוד, ואתה הוא ושנותיך לא יתמו, בני עבדיך ישכנו. ואמר וישכנו, אחר המחות השמים והארץ, מחייב בריאת מקום אחר ישכנו בו. 568 ועוד, בעבור האויר אשר בין שתי קצוות האלה, כבר התברר לנו שהוא מושף גופתינו, מה שהצריכנו אל תמורה תחתיו מהמזון, ומפני שהיו בני אדם בעולם הבא אינם צריכים מזון, התחייב שיהיה האויר להם שלא כטבע האויר הזה, עד שלא יצטרכו אל המזון, וכאשר יהיו שתי הקצוות בטבע האלה כזה, שהאויר הממצע ביניהם איננו זה האויר ולא בטבעו.

569 אף אף יהיה הזמן אשר הוא תשובת השאלה הרביעית? אמר כי זמן כלו אור בלי חשך, רוצה לומר שלא יהיו שתי משמרות זו אחר זו, לילה יום, כי הלילה והיום אפני החקמה כשהשפניה בני אדם בארץ, במקום שיהיו במסע השמש ותנועתה, להיות היום להתעסק בו במחיתם ודרכיהם, והלילה למנוחה ולהשקט ולמשגל ולהתבודד בעצות והדומה לזה, אבל העולם הבא אין בו מכל זה מאומה, ואיננו צריך אליהם בלי ספק ללילה יום, וכן למנות החדשים והשנים, כי זה איננו בעולם כי אם לחשבון, ולשכירות, ולצמח הארץ והדומה לזה, אלא שחלק מהזמן יהיה לו אות, יהיה עליהם בו עבודה כאשר אני עתיד לבאר.

במקום הזה - בעולם הזה. מתקע - במקום להיות בו. בעת הישועה - בימות המשיח שהם בעולם הזה. המתקע הזה - עולם הזה. בעבור האויר וכו' - (ראה פירוש אור עציון). בין שתי קצוות האלה - השמים והארץ. מה - מסוים.

